

Музика Ольга Яношівна,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
вул. Садова, 2, м. Умань, Черкаська обл., 20300

ORCID id 0000-0001-5724-2041

ТВОРЧА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті здійснено теоретичний аналіз важливої проблеми мистецько-педагогічної освіти — творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як необхідної складової його професійного саморозвитку. Розкрито загальне значення понять «індивідуальність», «творча індивідуальність», «творча індивідуальність учителя». Виокремлено сутність і основні якості, ознаки творчої індивідуальності вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: індивідуальність, майбутній учитель образотворчого мистецтва, мотивація, професійний саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація, творча індивідуальність, творча індивідуальність учителя, фахова підготовка.

Музыка О.Я.

Творческая индивидуальность как основа профессионального саморазвития будущего учителя изобразительного искусства

В статье осуществлен теоретический анализ важной проблемы художественно-педагогического образования — творческой индивидуальности будущего учителя изобразительного искусства как необходимой составляющей его профессионального саморазвития. Раскрыто общее значение понятий «индивидуальность», «творческая индивидуальность», «творческая индивидуальность учителя». Определена сущность и основные качества, признаки творческой индивидуальности учителя изобразительного искусства.

Ключевые слова: индивидуальность, будущий учитель изобразительного искусства, мотивация, профессиональное саморазвитие, самореализация, творческая индивидуальность, творческая индивидуальность учителя, специальная подготовка.

Muzyka O.Ya.

Creative personality as basis of professional self-development of future art teacher

The article presents theoretical analysis of an important problem of pedagogical art education: creative individuality of a future art teacher as an important part of his or her professional self-development. It examines general meanings of such concepts as "personality", "creative personality" and "creative personality of teacher". On the basis of the analysis the essence and the main characteristics of creative personality of an art teacher it is possible to distinguish the following features: creative cognitive activity, critical thinking, the main focus on self-actualization, self-knowledge, self-improvement, spiritual culture, moral values orientation, self-fulfillment and self-expression in artistic creativity, pedagogical orientation, formed positive "Self-conception, the feeling of being special and unique as a teacher and an artist. In our opinion, the most complete development of creative personality of the future art teacher will be implemented in the process of active educational and cognitive activity, independent work, presentations of personal creative projects, exhibitions, etc. Moreover, according to scientists, any activity not only presents a person as a personality, but also contributes to the development of his personal traits, and, in particular, development of creative personality.

Key words: personality, future art teacher, motivation, professional self-development, self-improvement, self-fulfillment, creative personality, creative personality of teacher, professional training.

© Музика О.Я., 2017

Вступ. У складних умовах сьогодення під впливом глобальних суспільних та ідеологічних перетворень в українському соціумі формування творчої індивідуальності педагога в процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах є однією із найактуальніших проблем сучасної школи. Адже стрімко зростає соціальна роль творчої, яскравої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури, творця нових цінностей, ідей і переконань. Школа гостро потребує вчителя-новатора, вчителя-дослідника, майстра своєї справи, кваліфікованого фахівця-професіонала, готового до інноваційної діяльності, здатного до постійного творчого пошуку, саморозвитку і самовдосконалення. Процес навчання у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язаний з особистісним і професійним зростанням студента, розкриттям його творчого потенціалу, усвідомленням своєї значимості й неповторної індивідуальності, що визначає подальший життєвий і професійний шлях.

Огляд літератури, концептуальних засад, гіпотез тощо. Вагомий внесок у розвиток ідей про індивідуальність здійснили видатні філософи, соціологи, педагоги, психологи минулого й сучасності. Проблема індивідуальності у філософському аспекті порушено у дослідженнях М. Кагана, І. Кона, Ю. Орлова, І. Резвицького, Ю. Хабермаса та ін. Психолого-педагогічні аспекти цього феномену розкриваються в роботах К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Є. Бондаревської, Н. Вишнякової, В. Кан-Калика, В. Мерліна, В. Моляко, М. Осухової, О. Пехоти, В. Сластьоніна, І. Харламова та ін. Специфіка творчої індивідуальності була предметом досліджень А. Асмолова, М. Бахтіна, В. Белова, Л. Виготського, І. Кона, В. Міріманова, В. Шадрикова та ін. Поняття «творчої індивідуальності педагога» розглянуте у працях Ш. Амонашвілі, О. Заболотської, В. Загвязинського, Є. Ільїна, С. Лисенкова, Л. Мільто, О. Отич, О. Пехоти, М. Поташника, В. Сухомлинського, В. Шаталова та ін. Вплив мистецтва на розвиток особистості майбутнього педагога досліджували В. Бутенко, О. Мелік-Пашаєв, Н. Миропольська, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Шевнюк, Г. Шевченко, О. Щолокова та ін. Разом з тим проблема творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в контексті його професійного саморозвитку ще не була предметом окремого наукового пошуку, незважаючи на її надзвичайну актуальність.

Метою статті є теоретичний аналіз важливого питання мистецько-педагогічної

освіти — проблеми творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва як необхідної складової його професійного саморозвитку; визначення сутності й основних якостей, ознак творчої індивідуальності художника-педагога.

Результати дослідження та обговорення. Творчий характер педагогічної діяльності, безперечно, передбачає наявність творчої індивідуальності вчителя. Тому проблема усвідомлення і формування творчої індивідуальності майбутнього педагога в процесі навчання посідає важливе місце як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Філософи (Г. Гак, М. Каган, І. Кон, Д. Лоуренс, В. Тугаринов, Ю. Хабермас та ін.) і педагоги (О. Абдуліна, Є. Бондаревська, В. Ільїн, О. Пехота, В. Сластьонін та ін.) у своїх працях індивідуальність трактують як індивідуально-утворювальну ознаку, істотну рису особистості: «індивідуальність — це те унікальне, неповторне у виявленні всього цього загального, що відрізняє одного індивіда від другого» [3, 20]; «індивідуальність означає те особливе, що відрізняє цю людину від інших, включаючи як природні, так і соціальні, як тілесні, так і набуті, вироблені в процесі онтогенезу властивості» [7, 7]. Також індивідуальність розглядається як найвищий рівень розвитку та самоактуалізації особистості.

У психології (Б. Ананьєв, В. Мерлін, С. Рубінштейн та ін.) індивідуальність визначається як психічний світ людини, основними сферами якого є інтелектуальна, мотиваційна, емоційна, вольова, предметно-практична, саморегуляційна й екзистенційна. Так, у своєму дослідженні Б. Ананьєв першим описав індивідуальність як інтеграцію «всіх властивостей людини як індивіда, особистості та суб'єкта діяльності», зробив висновок про необхідність розгляду людської індивідуальності з боку її цілісності, внутрішньої замкненості основних властивостей людини [1].

Проблема індивідуальності у російській естетиці вперше була поставлена М. Бахтіним, який визначив естетичну діяльність саме як діяльність індивідуальності [2, 5]. Сутність феномену «творча індивідуальність» розглядається вченими у контексті творчої діяльності, адже саме у творчості простежуються можливі вияви індивідуальності людини, бо «творчість — це боротьба з усім хворобливим, творчість — це прояснення і душевне очищення, катарсис» [11, 5].

У контексті нашого дослідження важливим є визначення творчої індивідуальності С. Гільманова як характеристики творчої особистості, що володіє

творчою спрямованістю, мотивацією, здібностями, мисленням, вольовими якостями, де центральними, стрижневими є мотиви й здібності, які зумовлюють її внутрішню активність і результативність її діяльності [4, 11].

Психологи важливою характеристикою творчої індивідуальності вважають характерологічні особливості особистості. Так, Б. Ананьєв виокремлював серед них потреби особистості в їх широкому розумінні, а також комунікативні й рефлексивні риси характеру та самосвідомості. У творчій індивідуальності педагога можна виокремити дві складові — психічну й особистісну. Психічна сторона індивідуальності включає сім сфер людини, як уже зазначалося раніше. У педагогічній діяльності їх прояв характеризується рівнем розвитку загальних і професійних здібностей, а також професійної мотивації. Тому рівень розвитку індивідуальності педагога залежить від рівня розвитку здібностей, цілей, потреб.

На думку О. Отич, з якою ми цілком погоджуємося, творча індивідуальність педагога є сутнісною характеристикою й критерієм його педагогічної майстерності. «Вона становить собою інтегративне особистісне утворення, що охоплює сукупність мотиваційних, інтелектуальних, емоційно-вольових та професійних якостей і властивостей творчої особистості педагога..., що характеризують індивідуально неповторні особливості його професійної педагогічної самосвідомості, рівень творчої педагогічної діяльності та його творчий потенціал [9, 61]. Дослідниця переконана, що «творча індивідуальність педагога завжди відображає його суб'єктність, спрямованість на неперервний творчий саморозвиток, прагнення до творчого самовиявлення і самоактуалізації» [9, 61].

Формування індивідуальності, вважає О. Заболотська, є процесом збагачення особистості професійно значущими якостями та властивостями, набутих педагогічним досвідом і вироблення на цій основі якісно нового суспільно й особистісно значущого знання [6]. Складовими формування професійно орієнтованої індивідуальності майбутнього вчителя, на її думку, є розвиненість професійних якостей (професійне самоусвідомлення, професійна спрямованість, педагогічна майстерність, педагогічне мислення, відповідальність, професійна усталеність, ціннісне ставлення до майбутньої професії) та індивідуальних якостей (спрямованість на професію учителя, любов до дітей, організаторські схильності, комунікативні схильності, соціальні якості, самооцінка, самовиховання, саморозвиток, емоційно-вольові якості) студента вищого навчального педагогічного закладу [6].

У процесі формування індивідуальності студента важливим, на нашу думку, є цілевизначення: цілі викладача й студента, формування

й розвиток індивідуальності, процес професійної підготовки з передбаченнями саморозвитку індивідуальності та особистості студента. Отже, ми цілком поділяємо думку О. Пехоти, яка переконана, що підготовка майбутнього вчителя повинна перетворюватися на педагогіку його професійного розвитку і саморозвитку [10].

Таким чином, підготовка майбутніх учителів образотворчого мистецтва повинна ґрунтуватися на провідних ідеях гуманізації освіти (Г. Балл, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Маслоу, К. Роджерс, К. Юнг та ін.), спрямованих на формування особистості, здатної до повної самореалізації свого потенціалу, постійно відкритої для сприйняття інноваційного досвіду, оновлення та вдосконалення знань; створенні необхідних умов для вираження індивідуальності студента та ствердження його власної життєвої позиції (Я-концепції). Основним показником наявності у людини яскраво вираженої індивідуальності Л. Мільто вважає сформованість внутрішніх відчуттів волі, відповідальності й духовності як якостей особистості [8]. Також важливим критерієм індивідуальності є індивідуальний стиль діяльності педагога, його самобутність, творча свобода, здатність до ризику, нестандартний підхід до вирішення проблем.

Здійснений аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу визначити сутнісні ознаки творчої індивідуальності вчителя образотворчого мистецтва, а саме: творчу пізнавальну активність, критичне мислення, яскраво виражену спрямованість на самоактуалізацію, самопізнання, самовдосконалення, духовну культуру, морально-ціннісні орієнтації, самореалізацію і самовираження у художньо-творчій діяльності, педагогічну спрямованість, сформованість позитивної «Я-концепції», відчуття своєї унікальності й неповторності як педагога і митця. На нашу думку, найбільш повно формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя образотворчого мистецтва буде відбуватися в процесі активної навчально-пізнавальної діяльності, самостійної роботи, презентацій персональних творчих проектів, виставок тощо. Адже, на переконання вчених, будь-яка діяльність не тільки розкриває людину як особистість, але й сприяє формуванню її особистісних рис, а отже, формуванню творчої індивідуальності [5].

Отже, процес навчання у виші повинен забезпечити можливість для розвитку індивідуальності студента і тих психічних властивостей і якостей, які виявляються об'єктами соціальних впливів у даних умовах. Тому формування творчої індивідуальності має відбуватися з урахуванням психолого-педагогічної діагностики особистості кожного студента. Основними засобами для досягнення поставленої мети в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя

образотворчого мистецтва можуть виступати: 1) проблемні ситуації, що стимулюють саморозвиток індивідуальності; 2) спеціальні завдання, спрямовані на розвиток сфер психіки; 3) творчі самостійні роботи, спрямовані на розвиток креативності індивідуальності; 4) навчально-творче співробітництво педагога і студента, діалогічна взаємодія, особистий приклад викладача.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, у результаті аналізу наукових джерел з порушеної проблеми ми можемо зробити висновок про те, що творча індивідуальність

майбутнього вчителя образотворчого мистецтва є основою, стрижнем його професійно-особистісного становлення і саморозвитку, що визначає його життєвий і творчий шлях. Нами розглянуто лише деякі аспекти проблеми творчої індивідуальності студента у контексті його професійного саморозвитку. Доцільним є поглиблення та подальша розробка питань діагностики і розвитку якостей творчої індивідуальності, обґрунтування психолого-педагогічних умов, що сприятимуть формуванню цієї якості у майбутнього художника-педагога.

ДЖЕРЕЛА

1. *Ананьев Б.Г.* Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. — Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1969. — 339 с.
2. *Бахтин М.М.* Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин ; [примеч. С.С. Аверинцева, С.Г. Бочарова]. — М. : Искусство, 1986. — 444 с.
3. *Гак Г.М.* Диалектика коллективности и индивидуальности / Г.М. Гак. — М., 1967. — С. 20.
4. *Гильманов С.А.* Творческая индивидуальность учителя : учеб. пособ. / С.А. Гильманов. — Тюмень : Тюмен. гос. пед. ин-т, 1995. — 167 с.
5. *Гнатышина Е.А.* Модель формирования профессионально-творческого потенциала студентов творческих профессий / Е.А. Гнатышина, Н.А. Гердт // Образование и наука. — 2015. — № 1 (2). С. 18–27. — DOI: 10.17853/1994-5639-2015-2-18-27.
6. *Заболотська О.О.* Теоретико-методичні засади формування індивідуальності майбутніх учителів-словесників у професійній підготовці : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / О.О. Заболотська. — О., 2007. — 38 с.
7. *Кон И.С.* Социология личности / И.С. Кон. — М. : Политиздат, 1967. — 383 с.
8. *Мильто Л.О.* Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійної педагогічної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л.О. Мильто. — К., 2001. — 20 с.
9. *Отич О.М.* Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / О.М. Отич ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. — К., 2009. — 467 с.
10. *Пехота Е.Н.* Индивидуальность учителя: теория и практика : учеб. пособ. / Е.Н. Пехота. — Николаев : Николаевский пед. ин-т, 1996. — 144 с.
11. *Роменець В.А.* Психологія творчості : навч. посіб. / В.А. Роменець. — 2-ге вид., допов. — К. : Либідь, 2001. — 288 с.

REFERENCES

1. *Ananьев B.G.* Chelovek kak predmet poznaniia [Person as Subject of Cognition]. B.G. Ananьев. — L. : Izd-vo Leningradskogo un-ta, 1969. — 339 s.
2. *Bakhtin M.M.* Estetika slovesnogo tvorchestva [Aesthetics of Literary Creativity]; [primech. S.S. Averintseva, S.G. Bocharova]. — M. : Iskusstvo, 1986. — 444 s.
3. *Gak G.M.* Dialektika kollektivnosti i` individualnosti [Dialectics of Collectivity and Identity]. G.M. Gak. — M., 1967. — s 20.
4. *Gilmanov S.A.* Tvorcheskaia individualnost uchitelia : ucheb. posobie [Creative Personality of Teacher: Stud. Manual]. — Tiumen : gos. ped. un-t, 1995. — 167 s.
5. *Gnatyshina E.A., Gerdt N.A.* Model formirovaniia professionalno-tvorcheskogo potentsiala studentov tvorcheskikh professii. Obrazovanie i nauka [Model of Formation of Professional and Creative Potential of Students of Creative Professions. Education and Science]. — 2015. — № 1 (2). S. 18–27 (in Russian) DOI: 10.17853/1994-5639-2015-2-18-27.
6. *Zabolotska O.O.* Teoretiko-metodychni zasady formuvannia indyvidualnosti maibutnikh uchyteliv-slovesnykiv u profesiinii pidhotovtsi [Theoretical and Methodical Principles of Formation of Individuality of Future Teachers in Language Studies in Professional Training] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk, spets. 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinnoi osvity». — O. , 2007. — 38 s.

7. *Kon I.S.* Sotsiologiya lichnosti [Sociology of Personality]. — M. : Politizdat, 1967. — 383 s.
8. *Milto L.O.* Formuvannya tvorchoi individualnosti maibutnoho vchytelia v protsesi profesiinoyi pedahohichnoi pidhotovky [Development of Creative Personality of Future Teachers in Process of Professional Teacher Training] : avto-ref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk : spets. 13.00.04 «Teoriya ta metodyka profesiinoyi osvity». — K., 2001. — 20 s.
9. *Otych O.M.* Mystetsztvo u systemi rozvytku tvorchoi individualnosti maibutnoho pedahoga profesiinoho navchannia [Art in System of Creative Personality Development of Future Teacher Training] : dys. ... d-ra. ped. nauk : 13.00.04 / Otych Olena Mykolaivna; Institut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh Akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy. — K., 2009. — 467 s.
10. *Pekhota E.N.* Individualnost uchitelia: teoriya i praktika: ucheb. posobie [Individuality of Teacher: theory and practice: Stud. Manual]. — Nikolaev: Nikolaevskii ped. in-t., 1996. — 144 s.
11. *Romenets` V.A.* Psykholohiya tvorchosti : navch. posibnyk [Psychology of Creativity: textbook]. 2-he vyd., dop. — K., 2001. — 288 s.